

УДК 330.341:330.837

DOI: 10.31359/2411-5584-2018-32-1-23

В. Д. ЛАГУТІН

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної теорії
та конкурентної політики

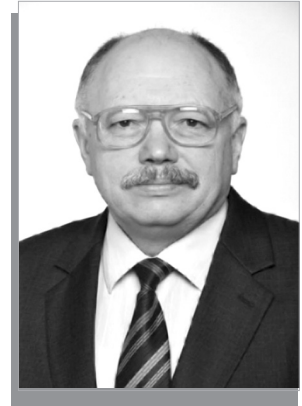
Київського національного

торговельно-економічного університету,

Україна, м. Київ

e-mail: lagutin-vd@ukr.net

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6626-4381>

ІНСТИТУЦІЙНА ПРИРОДА СУСПІЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ¹

У статті проаналізовано сутність суспільної стабільності в контексті інституційного підходу. Обґрунтовано необхідність забезпечення стабільності в суспільстві з позицій триєдності ринку, перерозподілу і реципрокності. Розглянуто інституційну структуру громадянського суспільства в економічному, соціальному й етично-духовному (гуманітарному) аспектах. Доведено, що системне реформування інститутів є одним із найважливіших чинників переходу від стабільності до розвитку суспільства в Україні.

Ключові слова: стабільність, розвиток, інститути, інституціоналізація, цінності, громадянське суспільство.

JEL Classification: A10, B40, B52.

Постановка проблеми. Зміст цієї статті визначається рядом обставин. По-перше, незадовільним станом соціально-економічної сфери українського суспільства протягом тривалого часу. По-друге, тим, що головним викликом суспільному розвитку є системна нездатність існуючої інституційної системи забезпечувати стабільність в Україні. Серед великої кількості нових проблем

¹ Стаття підготовлена в межах виконання науково-дослідної роботи «Парадигмальні та концептуальні зрушення в економічній теорії XXI століття» (номер державної реєстрації 0118U000126).

© Лагутін В. Д., 2018. Цей твір ліцензовано за ліцензією Creative Commons – Attribution 4.0 International (CC BY 4.0).

Доступно на <http://econtlaw.nlu.edu.ua>.

сучасної економічної теорії значущою є проблема інституційної природи стабільності та розвитку суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню інституційних чинників суспільного розвитку присвячено багато праць як зарубіжних, так і вітчизняних економістів. У статті використано насамперед наукові розробки таких видатних економістів-інституціоналістів: Д. Аджемоглу (якість інститутів у контексті їх впливу на політико-економічну стабільність, владу, багатство та бідність) [1], Е. де Сото (інституційна система нагромадження капіталу, ефективності власності та майнових прав) [2], Г. Колодко (ефективність інститутів як чинник визначення майбутнього глобальної економіки) [3], Д. Норт (взаємозв'язок інституційних змін і стабільності) [4], Д. Ходжсон (еволюційний та міждисциплінарний характер інституціональної економічної науки) [5]. Важливий внесок у розвиток інституціональної теорії зробили сучасні українські вчені: В. Геєць (теорія інституційно-структурних новацій як інструмент забезпечення макроекономічної стабільності та розвитку) [6], А. Гриценко (інституційна архітектоніка в контексті оцінки суспільного вибору) [7], В. Тарасевич (інституційна система як фактор соціально-економічних реформ суспільства) [8].

Однак в економічній теорії ще не склалося загальноприйнятого єдиного підходу до розгляду проблеми суспільної стабільності. У науковій літературі недостатньо досліджено інституційний характер стабільності суспільного розвитку, відсутнє більш-менш чітке розуміння інституційної природи стабільності. Поза інституціональною теорією неможливо пояснити, чому в слабозрозумітих країнах тривалий час існують неефективні інститути, а самі ці країни та суспільства є хронічно нестабільними.

Формулювання цілей. Метою статті є висвітлення міждисциплінарних підходів до аналізу інституційної сутності та природи суспільної стабільності в Україні. Ці підходи є подальшим розвитком положень, розкритих у публікації автора [9].

Виклад основного матеріалу. Будь-яке суспільство закономірно потребує стабільності. Особливо гостро стоїть проблема стабільності, якщо перевищуються допустимі межі соціально-економічної і політичної нестабільності. Нестабільність – це несприятливі обставини, які створюють труднощі для суспільного розвитку, до яких неможливо пристосуватися. Наявність інститутів стабільності та розвитку робить неможливим тривале існування нестабільності. Якщо суспільство організоване у певний спосіб, який відповідає потребам більшості його членів, то це має тривалі соціально-економічні наслідки.

У системному сенсі вираз «стабільність» має досить чітке значення. Стабільність передбачає сталість інституційних зв'язків у суспільстві, наявність

необхідних інститутів, з якими повинні працювати економічні суб'єкти, а також цілей, стимулів, витрат і зворотних зв'язків, які є спонукальними мотивами або демотиваторами (інгібіторами) соціально-економічної поведінки. Інша справа, що навіть схожі сукупності інститутів та економічних структур можуть вести себе по-різному, якщо їх рушійні сили мають мотивовані підстави для вибору певної поведінкової схеми і ресурси забезпечення (незабезпечення) суспільної стабільності.

Під стабільним суспільством будемо розуміти такий динамічний стан суспільства, за якого існує усталена збалансованість інтересів соціальних груп і членів суспільства, відповідність і узгодженість між економічною, соціальною і моральною (гуманітарною, духовною) сферами.

На перший план усе більше виходить проблема цінностей як необхідної інституційної умови досягнення суспільної стабільності. У найбільш широкому сенсі цінності – це все те, що має значення для вибору напряду соціально-економічної поведінки. Л. Ерхард – видатний німецький економіст і державний діяч, оцінюючи перспективи повоєнного реформування економіки Німеччини, писав: «Розмірковуючи про те, щоб забезпечити нашій молодій демократичній державі міцне майбутнє, давно пора повернутися на шлях моральних цінностей. Коли ми висуваємо таку вимогу, то в ній зливаються у певну єдність як економічна, так і суспільна політика» [10].

В інституціональній теорії важливими є ментальні установки, цінності, погляди на справедливість, етичні аспекти, довіра як чинник соціально-економічного вибору тощо. Етичні фактори, від яких часто абстрагується неокласична економічна теорія, насправді є вагомими і релевантними. Дійсно, немає економіки поза цінностями. Цінності – це людські (індивідуальні, сімейні, групові, соціальні, національні, цивілізаційні) ідеали, сподівання та устремління. Вони через систему мотивацій здійснюють вплив на рішення, що приймаються [3, с. 33]. Важливе місце етичним проблемам приділено в соціоекономіці, яка почала інтенсивно розвиватися на основі праць американського дослідника А. Етціоні, який показав, що соціально-економічна поведінка індивіда задається як структурою особистості, так і структурою суспільства [11].

У цілому найкращим свідченням стабільності суспільства є економічне піднесення, підвищення рівня життя, зменшення соціального розшарування, пріоритети справедливості та солідарності, широка система мотивації, поширення соціальних гараздів, якість життя. ОЕСР, як відомо, виділяє одинадцять показників суспільного добробуту: суспільство, здоров'я, життєві умови, освіта, задоволеність, дохід, екологія, безпека, робота, громадянські права, праця/відпочинок [12].

У таблиці відображено динаміку основних соціально-економічних параметрів суспільної стабільності України за десять років (2007–2016 рр.).

Індекси основних соціально-економічних показників суспільної стабільності України у 2007–2016 рр. (відсотків до попереднього року)*

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП (у цінах попереднього року)	7,9	2,3	-14,8	4,1	5,2	0,2	0,0	-6,6	-9,8	2,3
ВВП у розрахунку на одну особу	8,6	2,9	-14,4	4,5	5,6	0,4	0,3	-6,3	-9,4	2,7
Реальний наявний дохід населення	12,8	10,3	-9,9	17,1	11,0	13,9	6,1	-11,5	-22,3	0,3
Реальна середньомісячна заробітна плата	12,5	6,3	-9,2	10,2	8,7	14,4	8,2	-6,5	-20,2	9,0
Кількість безробітних (методологія МОП)	-6,4	0,5	37,5	-8,8	-3,0	-4,4	-4,9	22,3	...	1,4
Чисельність постійного населення (на кінець року)	-0,6	-0,5	-0,4	-0,4	-0,3	-0,2	-0,3	-0,3	-0,4	-0,4

*Джерело: дані Державної служби статистики України [13].

Прискорення соціально-економічної динаміки є дуже важливим для забезпечення суспільної стабільності. У 2014–2015 рр. в Україні спостерігався тренд економічного спаду (відповідно -6,6% і -9,8% ВВП). У 2016 р. було досягнуто приріст ВВП (показник економічної складової суспільної стабільності) як у цілому (на 2,3%), так і в розрахунку на одну особу (на 2,7%). Важливо, що цей позитивний економічний тренд було забезпечено насамперед зростанням капітальних інвестицій (у 2016 р. – на 18,0%).

Динаміка реального наявного доходу населення (показник соціальної складової суспільної стабільності), а отже, й кінцевого споживання не є такою ж позитивною, як ВВП (у 2016 р. приріст лише на 0,3%). І це за умов значного падіння реальних доходів населення протягом 2014–2015 рр. (відповідно на 11,5% і 22,3%). Тому приріст реального наявного доходу 2016 р. є надто низьким. При цьому реальна заробітна плата (інший показник соціальної складової суспільної стабільності) зросла за 2016 р. на 9,0%. Це також не можна вважати достатньо високим приростом, адже у 2015 р. реальна середньомісячна заробітна плата зменшилася аж на 22,2% (у 2014 р. – на 6,5%). Кількість безробітних (за методологією Міжнародної організації праці) зрос-

ла у 2016 р. на 1,4%, незважаючи на приріст ВВП, а рівень безробіття склав 9,3% (2010 р. – 8,1%, 2014 р. – 9,3%, 2015 р. – 9,1%).

На цьому тлі привертає увагу перманентне зменшення чисельності постійного населення (показник гуманітарної складової суспільної стабільності). Так, чисельність населення в Україні скорочувалася щорічно на 0,3–0,4% (2016 р. – 42,8 млн, тоді як у 2017 р. – 42,6 млн осіб). Хоча природне скорочення населення поступово зменшується: у 2007 р. – на 290,2 тис., 2010 р. – на 200,5 тис., 2016 р. – на 186,6 тис. осіб [13].

Значне падіння української економіки у 2014–2015 рр. і мляве відновлення у 2016 р. і 2017 р. не сприяє позитивним інституційним змінам. Два роки низьких темпів зростання і досить низькі доходи населення – це класичні ознаки низького рівня суспільної стабільності, яка консервує соціально-економічні негаразди, робить їх хронічними.

За показником ВВП на одну особу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) Україна належить до категорії бідних країн світу. У 2015 р. цей важливий показник (за ПКС 2010 р.) становив лише 15,5 тис. дол. США, тоді як у Литві – 27,9 тис. дол., Польщі – 23,3 тис. дол., Словаччині – 24,9 тис. дол., Румунії – 21,7 тис. дол. І це при тому, що ще у 2005 р. ВВП України на одну особу – 15,6 тис. дол. США (за ПКС того ж 2010 р.) перевищував аналогічний показник Болгарії – 13,7 тис. дол., Румунії – 15,2 тис. дол., Сербії – 13,6 тис. дол., і був майже на рівні Польщі – 16,0 тис. дол. США [14, с. 597–598].

Збалансованість у трьох вимірах – економічному, соціальному і духовно-гуманітарному (ціннісному, етичному) – характерна ознака суспільної стабільності. Інституційна природа суспільної стабільності визначається наявним рівнем соціально-економічного розвитку, національним інституційним устроєм і цінностями даного суспільства. Така ситуація підвищує значення міждисциплінарного дослідження такого явища, як суспільна стабільність.

Проблема поєднання економічного, соціального та духовно-гуманітарного (етичного) завжди носила дискусійний характер. Економічна теорія довгий час перебувала в полоні однобічного трактування соціуму. У ХХ ст. ідеалізований образ людини «економічної» відігравав визначальну роль у формуванні наукового змісту економічної теорії. При цьому етичні відмінності, різні цінності, що сповідуються людьми в різних суспільствах, мали другорядне значення.

Проблему суспільної стабільності нині неможливо досліджувати поза етичними (моральними) інститутами. Економічна наука дедалі більше звертається до проблем етики. Г. В. Колодко зазначав: «У своєму розвитку економічна наука описала своєрідне інтелектуальне коло і після періоду явного ухилу в бік математики знову звернулася до філософії, конкретніше – до етики» [3, с. 100].

Чим вищий рівень суспільної стабільності, тим більше в цьому суспільстві моральності і справедливості. Відповідно можна вважати, що стабільність суспільства є поєднанням соціальної справедливості, моральності та економічної доцільності. У зв'язку з цим можна розуміти суспільну стабільність як явище, властиве суспільству, що приймає принципи справедливості й моралі як основу своєї життєдіяльності. У цьому плані можна вважати, що важливою суперечністю інституційної системи суспільства є конфлікт між етичністю та нормами права.

Наукове розуміння суспільної стабільності є одним із методів імплементації інституційних принципів. З точки зору інституціоналізму в суспільстві, де існують окреслені соціально-економічні ідентичності, необхідно надавати можливість кожній із них реалізовувати цільові функції свого розвитку. Тільки за допомогою цього можна досягти ефективної кооперації між автономними структурами соціуму. Інституційна модель стабільності є придатною насамперед для суспільств із відносно помірним рівнем конфліктності; вона нерелевантна для суспільств, для яких характерний високий потенціал конфліктогенності.

Нестабільність створює серйозні проблеми для суспільства і погіршує загальну соціально-економічну та гуманітарну ситуацію. Інституційними рисами нестабільності в суспільстві є наявність неефективних інститутів. Суспільна практика свідчить, що неефективні інститути можуть бути досить стійкими в часі; при цьому суспільство має обмежені можливості щодо їх більш-менш швидкої зміни.

Зараз відбувається примітна конвергенція економічних, соціальних, гуманітарних і політико-правових інститутів. Економічна діяльність являє собою найважливішу частину суспільного життя і скріплюється різноманітними формальними і неформальними інституційними нормами, правилами, моральними зобов'язаннями. У суспільствах, що перебувають у стані стабільності, політико-правові інститути визначаються формальними правилами. Якщо формальні правила фактично можна змінити за один день шляхом прийняття певних політичних або правових рішень, то неформальні обмеження, які проявляються через звичаї, традиції і моральні принципи поведінки, значно менш сприйнятливі до політико-правової діяльності. Усе те, що суспільство замислює і виконує для подолання нестабільності та досягнення суспільної стабільності, реалізується в політиці стабілізації.

Інституціоналізм – це теорія про інтерпретацію «інституційного» – інститутів, засобів їх забезпечення, примусу їх дотримання. Інституціоналізм експліцитно розглядає роль інститутів як засобу забезпечення та якості суспільної стабільності. Визнання інституційної природи суспільної стабільності дозволяє краще зрозуміти сам зміст інститутів. «Головна роль, яку інститути

відіграють у суспільстві, – писав Д. Норт, – полягає у зменшенні невизначеності шляхом встановлення сталої (хоча необов'язково ефективної) структури взаємодії між людьми» [4, с. 21].

Інституційний механізм забезпечення суспільної стабільності передбачає єдність трьох інституційно оформлених економічних форм (способів обігу) – ринку (традиційні сфери виробництва, обміну, ринкового розподілу), перерозподілу (пов'язаного насамперед із діяльністю держави) і реципрокності (що не вписується у класичні економічні сфери обміну, розподілу і перерозподілу) [15].

М. Салінс виділяв три типи реципрокності: генералізовану, коли «віддають», не вимагаючи відшкодування, що переважає в ближньому соціальному колі; збалансовану, коли прийнято дарувати блага; негативну, коли прийнято «отримувати» більше благ, ніж «віддавати», що переважає на дальній соціальній дистанції [16]. Можна виділяти також обернену реципрокність, коли «передавання» благ передбачає попередню маніпуляцію свідомістю учасників. Реципрокність дозволяє з більш широких соціальних позицій оцінити інституційну природу суспільної стабільності.

Важливою етичною характеристикою відносин реципрокності є альтруїзм. Х. Марголіс розробив модель, в якій індивідуальна поведінка детермінується як раціональністю (прагненням максимізації особистої вигоди), так й альтруїстичними мотивами. Фактично це означає участь людини одночасно як у ринкових процесах, так й у сфері реципрокності [17].

Основоположною економічною сферою забезпечення суспільної стабільності є національний ринок. Неокласична економічна наука розглядає суспільну стабільність з позицій моделі відкритого ринку, ринкової рівноваги і конкуренції. Вважається, що конкурентна структура ефективних ринків дозволяє їх суб'єктам приходити до рішень, які максимізують вигоди незалежно від первинних інституційних умов. З точки зору інституціональної теорії ринок є ефективним, якщо трансакційні витрати на ньому дорівнюють нулю. Ринок у цьому плані є диференційованою єдністю його суб'єктів.

Згідно з неокласичною теорією кожна людина на ринку завжди прагне до максимізації особистої вигоди. На цьому принципі будується й теорія економічної поведінки індивіда. Однак ситуація змінюється, коли аналіз піднімається до рівня суспільства, за умов істотного збільшення кількості індивідів (суб'єктів), коли взаємодія між ними набуває постійного сталого характеру. Узагалі для окремого індивіда гострою є проблема: а чи спроможний він в умовах нестабільного суспільства забезпечити власний та родинний добробут і безпеку.

Ринок та виробництво товарів, що продаються на ньому, заохочують ефективні інститути. Навпаки, неефективні інститути спекулюють на процесах

перерозподілу, формуючи монополії та корупцію, одночасно обмежуючи вибір споживачів у сфері реципрокності.

У сучасній Україні необхідно сформувати нові цінності, які здатні забезпечувати суспільну стабільність і розвиток. Поки що європейські цінності (свобода, гуманізм, рівність, солідарність, чесність, гідність усіх людей, відповідальність, справедливе правосуддя) дещо не повною мірою визріли в українській суспільній свідомості. Революційно-прискорений перехід до нової системи цінностей у цих умовах не дасть необхідних результатів, а лише підвищить резистентність до будь-яких етичних впливів. Моральність суспільства в цих умовах може лише зменшитися.

Для вирішення проблеми повинен змінитися формат відносин «влада – суспільство», центральне місце в яких займає інститут довіри. На основі нових цінностей виникатиме довіра як неформальна інституційна норма, яка має велику і цілком конкретну політико-економічну значущість. Довіра як інститут, що виникає в суспільстві, передбачає очікування того, що члени цього суспільства будуть вести себе нормально і чесно, проявляючи готовність до економічних відносин солідарності, взаємодопомоги і співробітництва відповідно до загально-визнаних інституційних норм. Довіра між представниками різних соціальних груп сприяє сприйняттю членів інших груп як рівноправних опонентів, які мають право на власну позицію і яку вони відстоюватимуть у конкурентній боротьбі.

Довіра та антикорупційні цінності – це взаємопов’язані поняття. Інститути стабільності повинні відповідати критеріям найнижчої корупційної місткості та адекватності нормам розвиненого антикорупційного законодавства.

Інституційні принципи соціально-економічної взаємності, моральні зобов’язання, відповідальність перед суспільством і довіра засновані на інституційних традиціях і нормах, а не на раціональному розрахунку. Усі ці поняття є необхідними умовами успішного функціонування і розвитку суспільства. Гострою інституційною проблемою для сучасних суспільств є тягар соціальної інерції, яка підтримується традиціями, що передаються свідомо і майже не змінюються з часом.

Основоположними інститутами будь-якого суспільства є держава і право, які виступають основними чинниками забезпечення суспільної стабільності. Ідеться насамперед про розроблення законодавства, яке спроможне захистити права власників та інтереси всіх економічних суб’єктів при виконанні ними взятих на себе зобов’язань. Неспроможність правових інститутів вирішувати реальні соціально-економічні проблеми змушує суспільство шукати замість неефективних легальних норм більш дієві неформальні правила. У першу чергу це стосується відносин власності. «Вада позалегалічних норм у тому, – писав Е. де Сото, – що вони не включені у формалізовану систему приватної власності, а тому власність стає неліквідна» [2, с. 82].

На жаль, в Україні правові норми часто-густо існують відособлено від реальної господарської практики, унаслідок чого значна кількість суб'єктів підприємництва не може повноцінно користуватись їх захистом і перевагами. Якщо правові норми вступають у конфлікт із правилами, за якими живуть громадяни, то виникає недовіра до влади, корупція і загальне суспільне невдоволення. Це – очевидні наслідки суперечності між формальним законодавством і реальним суспільним життям. Правові інститути життєздатні тоді, коли вони відповідають потребам стабільності та розвитку суспільства.

Інституційним базисом суспільної стабільності є баланс у відносинах держави і громадянського суспільства. Інститутами забезпечення такого балансу і є правові норми, офіційно закріплені державою правила поведінки в суспільстві. На основі права держава як носій влади регулює суспільні відносини, використовуючи імперативний метод владних приписів і силу примусу до їх виконання.

Громадянським суспільством можна вважати таку спільність людей, де досягнуто оптимальне співвідношення всіх сфер суспільного життя, тобто де взаємозв'язок і взаємодія економічного, політичного, соціального і духовного забезпечують стабільність та розвиток суспільства, його поступальний рух уперед до вищих форм організації. Самореалізація і самодостатність членів суспільства можлива лише на основі їх органічного об'єднання в економічні, соціальні і духовні спільноти як ефективні осередки громадянського суспільства. У сучасних умовах громадянське суспільство все більш стає постіндустріальним та інформаційно-мережевим.

У ХХ ст. дві світові війни і тривала «холодна» війна закономірно розширювали значущість політичної сфери, підвищували роль політики в суспільстві. Ці об'єктивні процеси сформували специфічну систему взаємозв'язків між політикою та економікою, політичними та економічними інститутами. Саме в цьому плані, на наш погляд, Д. Аджемоглу і Дж. Робінсон підкреслювали, що «хоча економічні інститути є критичними для руху нації до багатства чи бідності, саме політика й політичні інститути визначають, якими будуть ці економічні інститути» [1, с. 42]. При цьому ці автори розрізняють інклюзивні (ефективні) і екстрактивні (неефективні) інститути.

У ХХІ ст. будуть відбуватися глибокі трансформації в системній взаємозалежності «політика – економіка». Обмеження традиційної конструкції політики закономірно розширюватиме роль економіки громадянського суспільства. У цих умовах перед економічною теорією буде ставати завдання поглиблення дослідження економічних засад громадянського суспільства. Економіка громадянського суспільства виконує роль матеріальної передумови стабільності і розвитку всього суспільства. Основою економіки громадянського суспільства є співробітництво (кооперація) між громадянами. Р. Аксельрод довів, що люди

можуть досить ефективно виробляти суспільні (кооперативні) рішення і відповідним чином діяти без втручання і примусу з боку держави [18]. Якщо аналізувати крайній випадок – відсутність держави (випадок анархії), то й тоді самі люди в громадянському суспільстві будуть підтримувати порядок і стабільність [19; 20]. Гострою проблемою економіки громадянського суспільства, безумовно, є дефіцит інформації про переваги партнерів та їх імовірну поведінку [21].

У соціальній сфері традиційними елементами громадянського суспільства є сім'я, соціальні групи, громадські організації та рухи, органи громадського самоврядування, різні добровільні асоціації, що об'єднують громадян і виражають їх професійні та громадянські інтереси. У соціально-економічну структуру громадянського суспільства об'єктивно входить наявність (їх реальний ступінь здійснення) найважливіших прав і свобод індивідів. В етично-духовній (гуманітарній) сфері до елементів громадянського суспільства можна віднести приватне життя людей, їх звичаї, традиції, культуру тощо. Вільні люди як суб'єкт громадянського суспільства закономірно прагнуть до успішної соціально-економічної самореалізації. Отже, у громадянському суспільстві людина є відповідальною за себе, свою родину, власну справу, своє майбутнє. Тим самим вона стає відповідальною й за суспільство.

Висновки. Стабільність у суспільності – це тренд загальноцивілізаційного розвитку, який прямо і безпосередньо пов'язаний із якістю інститутів. Інституційний аналіз, без сумніву, може бути ефективно застосований для побудови економічних та інституційних механізмів забезпечення суспільної стабільності.

Забезпечення стабільності та розвитку суспільства може здійснюватися тільки тією мірою і з тією швидкістю, які можуть дозволити існуючі ендогенні й екзогенні умови й обмеження. Умовою суспільної стабільності є реальна соціально-економічна та духовно-гуманітарна інституціоналізація, оскільки інститути найкраще регулюють і узгоджують різні інтереси, зменшують ризик, невідомість і невизначеність, дозволяють оптимізувати відносини між усіма економічними суб'єктами суспільства.

Безвихідність ситуації, в якій опинилася Україна, не є очевидною. Вихід із цієї ситуації – у стимулюванні тих інституційних змін, які відповідають сучасним глобальним економічним, соціальним і гуманітарним трендам. Через інституційні зміни в Україні необхідно сформувати цінності нового громадянського суспільства: самоутвердження особи, матеріальний добробут, високий соціальний статус людини праці, можливості для її загальноосвітнього і професійного росту тощо. Для умов нестабільності або низького рівня суспільної стабільності йдеться не стільки про максимізацію особистої вигоди людини, скільки про самообмеженість індивідів, що змінює результати їх повсякденного інституційного вибору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Київ: Наш формат, 2017. 440 с.
2. Сото Е. де. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає на Заході і ніде більше. Київ: Наш формат, 2017. 332 с.
3. Колодко Г. В. Куда идет мир: политическая экономия будущего. Москва: Магистр, 2014. 528 с.
4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики. Москва: Фонд экон. кн. «НАЧАЛА», 1997. 190 с.
5. Ходжсон Дж. В чем сущность институциональной экономики? Философия экономики. Антология. Москва: Изд. Ин-та Гайдара, 2012. С. 381–398.
6. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ: НАН України, 2009. 864 с.
7. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. А. А. Гриценко. Харьков: Форт, 2008. 928 с.
8. Тарасевич В. М. Четверть століття незалежності України: актуальні контексти та імперативи соціально-економічних реформ. *Економіка України*. 2017. № 7. С. 3–21; № 8. С. 14–28.
9. Лагутін В. Д. Стабільність суспільного розвитку: досвід міждисциплінарного дослідження. *Економічна теорія*. 2017. № 2. С. 5–18.
10. Эрхард Л. Благополучие для всех: Репринт. воспроизведение. Москва: Начало-Пресс, 1991. 352 с.
11. Etzioni A. The Moral Dimension: Toward a New Economics. New York: The free press, 1988. 314 p.
12. Statistics OECD. URL: <http://www.oecd.org/statistics/better-life/initiative/> (Last accessed: 10.12.2017).
13. Индекси основних соціально-економічних показників. *Державна служба статистики України*: офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.12.2017).
14. Статистичний щорічник України за 2016 рік. Київ: Держ. служба статистики України, 2017. 611 с.
15. Boyer R., Brousseau E., Caille A., Favereau O. Towards an institutionalist Political Economy. *Revue du MAUSS permanente*. 2008, September 9. URL: <http://www.journaldumauss.net/?Towards-an-Institutionalist> (Last accessed: 10.12.2017).
16. Салинс М. Экономика каменного века. Москва: ОГИ, 1999. 296 с.
17. Margolis H. Selfishness, Altruism and Rationality: a Theory of Social Choice. Cambridge, New York and Sidney: Cambridge University Press, 1982. 194 p.
18. Axelrod R. The Complexity of Cooperation Agent-Based Models of Competition and Collaboration. Princeton University Press, 1997. 248 p.
19. Taylor M. Community Anarchy and Liberty. Cambridge: Cambridge University Press, 1982. 184 p.
20. Taylor M. Rationality and the ideology of disconnection. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. 238 p.
21. Schofield N. Anarchy, Altruism and Cooperation: A Review. *Social Choice and Welfare*. 1985. № 2. P. 207–219.

REFERENCES

1. Adzhemohlu, D., & Robinson, Dzh. (2017). *Chomu natsii zanepadaiut [Why nations will collapse]*. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
2. de Soto, E. (2017). *Zahadka kapitalu. Chomu kapitalizm peremahaie na Zakhodi i nide bilshe [The puzzle of capital. Why capitalism wins in the West and nowhere else]*. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
3. Kolodko, H. V. (2014). *Kuda idet mir: politicheskaya ekonomiya budushchego [Where the world goes: the political economy of the future]*. Moskva: Magistr [in Russian].
4. Nort, D. (1997). *Instituty. institutsionalnyye izmeneniya i funktsionirovaniye ekonomiki [Institutions, institutional changes and the functioning of the economy]*. Moskva: Fond ekonomicheskoy knigi «NACHALA» [in Russian].
5. Hodzhson, Dzh. (2012). *V chem suschnost institutsionalnoy ekonomiki? Filosofiya ekonomiki. Antologiya [What is the essence of the institutional economy? Philosophy of economics. Anthology]*. Moskva: Izd. Instituta Gaydara [in Russian].
6. Heiets, V. M. (2009). *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku [Society, state, economics: phenomenology of interaction and development]*. Kyiv: NAN Ukrainy [in Ukrainian].
7. Hrytsenko, A. A. (Ed.). (2008). *Institutsionalnaya arkhitektonika i dinamika ekonomicheskikh preobrazovaniy [Institutional architecture and dynamics of economic transformations]*. Kharkiv: Fort [in Ukrainian].
8. Tarasevych, V. M. (2017). Chvert stolittia nezalezhnosti Ukrainy: aktualni konteksty ta imperatyvy sotsialno-ekonomichnykh reform [The quarter of the century of Ukraine's independence: the actual contexts and imperatives of socio-economic reforms]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 7, 3–21; 8, 14–28 [in Ukrainian].
9. Lahutin, V. D. (2017). Stabilnist suspilnoho rozvytku: dosvid mizhdystyplinarnoho doslidzhennia [Stability of social development: the experience of interdisciplinary research]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory*, 2, 5–18 [in Ukrainian].
10. Erhard, L. (1991). *Blagosostoyanie dlya vseh: Reprint. Vosproizvedenie [Welfare for all: Reprint]*. Moskva: Nachalo-Press [in Russian].
11. Etzioni, A. (1988). *The Moral Dimension: Toward a New Economics*. New York: The free press.
12. *Statistics OECD* (2017). Retrieved from <http://www.oecd.org/statistics/better-life/initiative/>.
13. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Indeksy osnovnykh sotsialno-ekonomichnykh pokaznykiv [Indices of basic socio-economic indicators]*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. State Statistics Service of Ukraine (2017). *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2016 rik [Statistical Yearbook of Ukraine for 2016]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
15. Boyer, R., Brousseau, E., Caille, A., & Favereau, O. (2008, September 9). Towards an institutionalist Political Economy. *Revue du MAUSS permanente*. Retrieved from <http://www.journaldumauss.net/?Towards-an-Institutionalist>.
16. Salins, M. (1999). *Ekonomika kamennogo veka [The Economy of the Stone Age]*. Moskva: OGI [in Russian].
17. Margolis, H. (1982). *Selfishness, Altruism and Rationality: a Theory of Social Choice*. Cambridge, New York and Sidney: Cambridge University Press.

18. Axelrod, R. (1997). *The Complexity of Cooperation: Agent-Based Models of Competition and Collaboration*. Princeton: Princeton University Press.
19. Taylor, M. (1982). *Community Anarchy and Liberty*. Cambridge: Cambridge University Press.
20. Taylor, M. (2006). *Rationality and the ideology of disconnection*. Cambridge: Cambridge University Press.
21. Schofield, N. (1985). Anarchy, Altruism and Cooperation: A Review. *Social Choice and Welfare*, 2 (3), 207–219.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2017 р.

Стаття пройшла рецензування 22.01.2018 р.

Стаття рекомендована до опублікування 15.02.2018 р.

В. Д. ЛАГУТИН

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой экономической теории и конкурентной политики Киевского национального торгово-экономического университета, Украина, г. Киев

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ ПРИРОДА ОБЩЕСТВЕННОЙ СТАБИЛЬНОСТИ В УКРАИНЕ

В статье проанализирована сущность общественной стабильности в контексте институционального подхода. Обоснована необходимость обеспечения стабильности в обществе с позиций триединства рынка, перераспределения и реципрокности. Рассмотрена институциональная структура гражданского общества в экономическом, социальном и нравственно-духовном (гуманитарном) аспектах. Доказано, что системное реформирование институтов является одним из важнейших факторов перехода от стабильности к развитию общества в Украине.

Ключевые слова: стабильность, развитие, институты, институционализация, ценности, гражданское общество.

V. D. LAGUTIN

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economic Theory and Competition Policy of the Kyiv National University of Trade and Economics, Ukraine, Kyiv

INSTITUTIONAL NATURE OF SOCIAL STABILITY IN UKRAINE

Problem setting. The content of this article is determined by several circumstances. Firstly, by the unsatisfactory state of the socio-economic sphere of Ukrainian society for a long time. Secondly, by the fact that the main challenge of socio-economic development

is the systematic inability of the existing institutional system to ensure social stability in Ukraine. Among the many new problems of modern economic theory, the problem of the institutional nature of stability and development of society is significant.

Analysis of recent research and publications. Many works of both foreign and domestic economists are devoted to the study of institutional factors of social development. In the article, first of all, scientific developments concerning the quality of institutions in the context of their influence on political and economic stability, the interconnection of institutional changes and stability, the evolutionary and interdisciplinary nature of institutional economic science, the theory of institutional and structural innovations as an instrument for ensuring macroeconomic stability and development, etc., are used. However, the scientific literature does not investigate enough the institutional character of the stability of social development, there is no more or less clear institutional understanding of the essence of stability.

Paper objective is illustrating interdisciplinary approaches to the analysis of the essence and nature of social stability in Ukraine in the context of institutional transformations.

The main material presentation. Stability implies the sustainability of institutional ties in society, the availability of the necessary institutions with which actors of the system should work, as well as the goals, incentives, costs and feedback that are the motive for economic behavior. Stable society is a dynamic state of society, in which there is a balance between the interests of social groups and members of society, the correspondence and consistency between economic, social and moral (spiritual) spheres.

Balance in three dimensions – economic, social and spiritual-humanitarian (value, ethical) – is a characteristic sign of social stability. The institutional nature of social stability is determined by the existing level of socio-economic development, the national institutional structure and the values of this society. The higher the level of social stability, the more morality and justice is in this society. Accordingly, it can be assumed that the stability of society is a combination of at least social justice, morality and economic feasibility.

The institutional mechanisms for ensuring social stability presuppose the unity of the three institutionalized forms of economic activity (the methods of circulation) – the market (traditional spheres of production, exchange, consumption, and market distribution), redistribution (connected, first of all, with state activity), and reciprocity (which does not fit into the classical economic areas of exchange, distribution and redistribution).

An institutional basis for public stability is the balance between state and civil society. Civil society can be regarded as such a community of people, where the optimal balance of all spheres of social life has been achieved, that is, where the interconnection and interaction of the economic, political, social and spiritual provide stability and development of society, its progressive movement forward to higher forms of organization. In today's society, civil society is increasingly becoming post-industrial and informational and networking. The economy of civil society acts as a material precondition for the stability

and development of society as a whole. The basis of the civil society economy is cooperation (co-operation) between citizens.

Conclusions. Stability in society is a trend of general civilization development, which is directly and straightforwardly related to the quality of institutions. Institutional analysis can be effectively applied to build economic mechanisms for ensuring social stability. Due to institutional changes in Ukraine, it is necessary to form the values of a new civil society: self-affirmation of a person, material well-being, high social status of a person of labor, opportunities for its general education and professional growth, etc. Ensuring stability and development of society can only be carried out to the extent and at the speed that can allow existing endogenous and exogenous conditions and restrictions. The condition of social stability is a real socio-economic and spiritual and humanitarian institutionalization, since institutes best regulate and coordinate different interests, reduce risk, uncertainty and uncertainty, and allow to optimize relations between all economic actors of society.

Short Abstract for an article

Abstract. The article analyzes the essence of social stability in the context of the institutional approach. The necessity of ensuring stability in the society from the standpoint of market triangle, redistribution and reciprocity is substantiated. The institutional structure of civil society in the economic, social and ethical-spiritual aspects is considered. It is proved that systemic reform of institutions is one of the most important factors in the transition from stability to the development of society.

Key words: stability, development, institutions, institutionalization, values, civil society.

Article details:

Received: 20 December 2017

Revised: 22 January 2018

Accepted: 15 February 2018